

Лаура Барна

САНАТОРИЈУМ ПОД БЕЛИМ

Београд
2009.
ДЕРЕТА

Браниславу

Прича трећа

**МОДЕРНИ СТАРЦИ
ИЛИ СТАРИ МОДЕРНИСТИ**
дијалог у три упадице

I

22. март 2002.

„Животи математичара, уколико не пораде на умној тананости, постају праве чамотиње“, рекла је тихо, спутивши мокар длан на његово већ увелико проређено теме. „Живот Архимедов“, наставила је још тише, „могао би бити пример никада проверене и непотврђене теорије о животима славних и великих математичара. Кажу да је у рату, љубави и математици све допуштено, и тек је неумеће проосећања задате мозговне игре могло да скрене на странпутицу. Додуше, дилема је и даље једнако жива: странпутица или прави пут? За тебе, Архимедово лавиринтично померање тајним преградама жудно води на *прави пут*. Али за мене, он је тек чамотињава странпутица без изгледа на избављење или можда повратак. Штета! Право је чудо како те вечито привлаче прецизно срачунати лавиринти, окрећеш се њима као сунцокрет сунцу.“

Није рекао ништа.

„И ништа је нешто. Сасвим довољно *нешто* за оправдавање и повлађивање беспомоћности“, додала је, влажним прстима неколико пута пуцнула по његовом проређеном темену као по брезовој кори, потом заузела изазовну позу у довратку (чак је на трен пожелео да је повали баш у стешњеном довратку), насмешивши се (чинило му се исувише надмено и цинично) изустила тако тихим гласом да је само по навици успео да разабере: „Вечера ти је на столу. Одавно се већ сасушила.“

И није затворила врата за собом, усталом, никада то није ни чинила. Говорила је да врата поентирају грешком успостављене кућне границе као рђаве навике, те ако их сва истовремено раскрили, поентирање се изјалови и ивице времена привидно ишчезавају, заједно са рђавим навикама.

Знао је да ће је видети тек сутрадан, за доручком. Жвакаће пурпурни корен цвекле, правдајући јутарњу особеност осећајем пријатности какво би, примерице, надражило уста пуна земље, као да је било сасвим нормално пуцити уста земљом, и као да је било сасвим уобичајено жвакати отврдло грумење и растресите громуљице. Уловљеног у замку привида, копкало га је својски: откуда од јутрос да помене баш Архимеда, и шта она као археолог уопште зна о Архимеду? Никада јој није говорио о чему тренутно пише, а писао је без престанка, то је, додуше, могла и видети. И знао је да пре него што се огласе први цвркути дворишних

букаваца, у глуво доба распушта косу, одева танку ланену хаљину с дубоким деколтеом који јој открива ушиљене дојке с две мраморне брадавице велике као дечји прсти, онда лаким нагасцима разгажа заостале дневне невољности (неразгажене отура у просеђене закутке), прикупљене злости пробада глоговим кочевима, залази невидљива и бешумна и у његову радну собу, чантрља, чегрта и чангрће по његовом писаћем столу. Ујутру је затицао сасвим мокре рукописе, и знао је да су мокри од њених мокрих дланова. Влажила је, вампирица, све чега би се дотакла: грубљи стисци цедили су мебл са столичног наслона, ситне линије судбине с дланова отискивале су се као печати у бледу лимунову плочу писаћег стола, или о пластифициране фасцикле, или би се ослонци судбине с врхова јагодица оивичавали о маргине и преостале белине, док су се полупразне бочице с љубичастим мастилом изнутра знојиле и мутиле млечном скрамицом. Ипак, све су то сумњичења, докази му се климатају на нестабилним ногама. Ревносно је оћуткивао њен цинично распрсли смешак као понижавајући отпљувак равно у лице.

Леонардо да Винчи јој је незнано како промакао. Трљкао је задовољно шаке, као да задовољство није уграбљена себичност, и већ ујутру би могла да га помене у новој упадици, онако с довратка, заузимајући заносну позу која му помрачује ум и помера распоред међуножја, или док му

петља по проређеном темену, што га је и те како нервира-
ло, и то јој је јасно и гласно рекао. Са овога места могао је
да упрати крајичак набора безданског дамаста, сасвим до-
вољно да наговештено послужење дочара нестварно тану-
шним ролницама његушке пршуте, па парчадима козјег
сира срезаног у залагај – коцке с капљевинама ручно цеђе-
ног маслиновог уља, и све послужено на листу зелене са-
лате с три смарагдне коштуњаве маслинке. Увек исто, није
пропуштао да примети. Питао би је понешто и о сувисло-
сти понављања, непристајању, логици, апсурдној расподе-
ли, или би уденуо *навику* као кључног виновника затече-
ног стања: *Вечера ти је на столу. Одавно се већ сасушила*
– само да се затекла у његовој близини.

Осећао је удно желуца глад као тегобу, али се није усу-
ђивао да их остави саме, управо сада кад их је добар случај ко-
начно спојио, сучелио прса у прса, глас на глас, носнице на
носнице, чело у чело, те су усред жучне препирке, а њему пре-
остаје да лови белешке, хита, записује, ћути и гладује.

Бритки повици, узјогуњени гдекад тврдим псовкама и
скаредностима, ломе се у блеску мачевалачке борбе. Језици
су оштра сечива, речи се шкљоцаво и севно котрљају низа
зубну глеђ, превиру преко умрешканих усана јаросних,
прште по стешњеној радној соби. Архимед¹ неспретно од-

¹ АРХИМЕД (Сиракуза, 287–212. пре н. е.), највећи математичар и фи-
зичар старог века [...]. Из његовог метода израчунавања површине и зап-
ремине и израчунавања обима круга, развио се после 2.000 година интегрални

махује рукама. Личи пре на уплахиреног тетреба чију су женку смакли из видног поља, па би од јарости да препукне. Хвата се за главу, поскакује у месту. Чује се како шкргутом помиње злоупотребу, неуконост, презир, смртно опасно науковање, обрушава се на Леонарда доцније приспелим *измима*, поскакује наново у месту посकोком разјареног тетреба не би ли досегао висину његовог погледа.

„Одоцнели презир!“, наглашавао је Леонардо значајно.

„Несхватљиво је колико сте безумности, трагичности, лудила, заумности и неразмрсиве смелости изнели пред сав тај ожеднели и огладнели свет, самовољно преиначавајући моје добре намене. Велики показ², тако ми свих богова, било је предсказање великог зла!“

рачун [...]. Пронашао законе полуге, положио основе хидростатици. За одбрану Сиракузе од Римљана конструисао ратне машине; убили га римски војници [...]. (*Мала енциклопедија Просвета*, 1978. Београд: Просвета.)

² Изложба у духу националистичке идеологије, посвећена великим проналазачима; отворена 1939. године у Милану, у Палати уметности (Palazzo della Arti). Павиљон посвећен Леонарду да Винчију (Leonardo da Vinci, 1452–1519) испунили су, углавном, модели и макете пројеката намењених војсци, апарати и машине из области механике, хидраулике, оптике, вештине летења, метеорологије. Новоустановљени Комитет за популаризацију, састављен од врских научника, на челу са Артуром Учелијем (Arturo Uccelli), препоручио је да се „модели оспособе за рад, не ма како, већ само по замисли проналазача“.

II

23. март 2002.

Јутрос се дуже него обично задржала у довратку. Изгледала је сморено, сморено је и жвакала, некако превише зарозана и збрчкана. Лице јој је било сасвим побледело и ослабило; очи су правилно кружиле и гледале тужно као смрт. Очи с печатима туђих сенки, помислио је разоружан њеном појавом. И, она, што је остала да у изазовној пози раскорачена у довратку размеће његово међуножје, била је само варљива опсесија, шећерна вуна из луна-паркова, илузорна марионета под циркуским шатрама.

„Ах, те кукуте!“, усиљено се осмехнула, сабила кругове у елипсе, што јој је израз лица учинило још жалоснијим.

Из њене собе, особито о тешким и спарним вечерима, ширио се отужан мирис кукуте (*Conium maculatum*), коју је узгајала у природним удубинама камења сакупљаног уз Дунав, смештала их у два наспрамна прозора двогледно оријентисана. У оном што је истодобно гледао и на исток и на југ чувала је расцветале заседе и тек приспеле младице, у оном што се окретао једновремено и северу и западу, одлагала је прецветале жбунике сасушених цвасти, па им се нарочито истицаху меснате стабљике с мркоцрвеним пегاما. Из њих је својеручно цедила смртоносни отров који је доцније одлагала у бокасте теглице и на трбушчићима исписивала угластим ћириличким писменима: АЛКАЛОИД КОНИН, и

још два пута потом подвлачила црвеним. О томе како су биљке напредовале, о појединостима њиховог разгранавања и расцветавања, формирању пега, сочности стабљика, промени боје и сличним детаљима, уредно је водила белешке у *Археолошком времену*, како је називала својеручно перфорирану и конопљаном шпагом увезану бележницу. У њу је још бележила потанкости о ратовима, светским па и оним овдашњим. Срушена здања прецизно катапултираним „паметницама“ – у години с троистим бројем (1999), а чије значење, гледано с лица или налицја, носи свеједно кобан предзнак – класификовала је по градским зонама у бојени спектар од тамносиве до чистобеле, где су оне наглашене црвеним за њу имале магичан значај и с магичним покретима им се беспоговорно предавала. У „црвену зону“ сместила је и записе о Авалском торњу³ као чворном месту Београда.

„Кућни простор начињен је од сегмената одвојених површина; зборишта таквих простора имају своје чворно место. За Београд је то био Авалски торањ“, рекла је.

³ АВАЛСКИ ТОРАЊ изграђен је по замисли архитеката Угљеше Богдановића и Слободана Јањића 1963/64. године, као једини торањ у свету који је за пресек имао равностранни троугао. Био је висок 202,87 m. Порушен је у НАТО бомбардовању 29. априла 1999. године у двадесет и два часа и четрдесет минута. У Београду је 28. децембра 2001. године, решењем Министарства унутрашњих послова Републике Србије, под редним бројем 258, а у складу с чланом 21. Закона о друштвеним организацијама и удружењима грађана, основано Удружење љубитеља Авалског торња.

„Чворно место наше куће налази се управо под овим рагастовом“, клатила се у мање изазовној пози у довратку његове радне собе, мокрим прстима дотицала политирану површ дрвета. „И око њих се сабиру трошитељи сенки“, наставила је. „Ти трошитељи сенки су у ствари невидљиви голим оком, чак и ако су у множини, не дају се олако осетити. Успевају савршено да се камуфлирају у чворове година и црвоточине старог дрвета, или спојнице на малтеру видљиве тек под увеличавајућим стаклом, или наслућујуће пукотине и рашивнице зидова и стропова, или се гомилају под финим слојем прашине на књигама и старетинама. Велика је сила саздана на таквим местима и она, уколико у њих неким случајем зађе, чине и човека невидљивим.“

„Не заклањајте ми моје кругове“, рекао јој је Архимед прибрано.

Леонардо да Винчи је мирно седео заваљен у дубоку наслоњачу поред прозора. Био је нестварно блед иако се трачак сунчеве светлости јалово упињао да нагласи лепе и правилне црте његовог остарелог лица. Цедио је неразумна мрмљања у браду, болесно упалих очију, које су строго фиксирале Архимедове неговане прсте са изразито ушиљеним ноктима, заустављене на крајњем сегменту, платоновским равналом прецизно сеченог круга, размрсу коначног зброја.

„Интегрални рачун“, умешала се она шапатам.

„Може бити!“, додао је Леонардо као за себе, сасвим разумљивим ломбардијским наречјем.

Већ је трећи час како мозгају о применљивости закона полуге и, како ствари стоје, тешко да ће ускоро избити на чистац. Низ укрштена сечива клизи реч као склиска јабукова семенка – *катапулт*.

„Хах! погибелност дарована из најплеменитијих побуда, какав изјаловљели апсурд!“, боцкао је Архимед свога сабеседника.

„Ово откриће је стајало Једнога – вашег, врли мој антички пријатељу, и многих живота под несрећним зидинама Сиракузе, и занемарити га, била би неопростива бахатост и немар наследника, уосталом, значило би и залудно ваше жртвовање.“

„Једнако бисмо изум закона полуге могли ословити творевином мојом, колико и творевином Светворитеља – Једнога или Множине – те је, стога, по вашем науму, знаменита, ал и подложна сваковрсном мешетарењу.“

„Јесте, врли мој антички пријатељу, али таква творевина узмогне да надживи свога творитеља, те бива отуђење – Цело – а узде од њеног творитеља бивају покидане као труло конопље. И даље мора сама.“

„Да барем није била родна Сиракуза“, понављао је Архимед, помало сморен колоплетом сопствених мисли.

„Да барем упорност Хијеронова⁴ није била хтење тиранина“, ушиленим ноктима гребао је дијаграме где му се прохтело.

Стајао је лицем окренут зраку сунца.

III

24. март 2002.

Одавно је већ прошло подне када је ушла у његову радну собу. Није се задржала у довратку. Гледала га је унезверено као да туђим очима гледа, пришла му начинивши круг око његовог писаћег стола оним својим пурпурним испљувцима. Није рекао ништа. Мирно је послушнвао не би ли започела упадицу о ноћашњем бдењу које је, лепо се видело, исисало сву крв из њеног, иначе замамно складног тела. Сада је несносно воњала на отровну смесу из бокастих теглица са угластим ћириличким исписима по трбушчићима: АЛКАЛОИД КОНИН, а за коју је, из неког несхватљивог разлога, веровао да је горка као чемер. И незамислива је лудост којом је течност испила надушак као млаз изворске воде.

⁴ ХИЈЕРОН II (Hieron II), тиранин (или краљ) античког града Сиракузе. Био у сродству са Архимедом (по Архимедовој тврђњи), али без сумње његов је пријатељ и заједно са сином Гелоном страсни поштовалац његова дела. У време Другог пунског рата (212. године пре н.е.), помоћу Архимедових ратних направа (катапулт, дизалице с кукама и челичним клештима), заједно бране Сиракузу од римског војсковође Марсела, чиме Архимед коначно уверава свога пријатеља како математика, према потреби, може да буде и разорно практична.

Али, десио се, утом, невероватан обрт. Чучнула је, неочекивано, с главом у мокрим шакама, до дубоке наслоњаче поред прозора и започела једва чујним гласом:

„Зар не примећујеш? Сва лепота сковитлала се у једној смрти – Архимедовој⁵. Странпутица или прави пут, свеједно, уплели се, верујем, не добрим случајем, нити било каквим другим случајем – у чвор судбине, трагичност као импулс живљења, а коју је јадни Леонардо да Винчи сумануто, у доколици, учворавао сангвином или сепијом, сенчио вршком палца или праменом уковрцале власи – у сфумато. Безмерна клупчад од чворова Архимедове смрти истицала је под његовим аристократски негованим прсти-ма“, поцупкивала је кроз широм раскриљена двокрилна врата; ишчезавала је дуго, споро, мазно и лењо, толико дуго да је већ заборавио зашто је јутрос уопште поново ушла у његову радну собу.

И није рекао ништа.

Заузимала је површину по површину виле „Наталија“, на укрштају Тополске и Петроградске. Знао је то. Поседнички

⁵ Сва лепота и необичност Архимедовог живота сажете су у његовој смрти, 212. године пре н. е. у време одбране родног града од Римљана, када му је, по једном предању, сенка римског војника пресекла дијаграме које је исцртавао у песку. Архимед му је том приликом мирно одговорио: „Не заклањајте ми моје кругове!“ По другом предању, Архимед одбија да у пратњи римских војника буде спроведен код војсковође Марсела све док не реши проблем који је управо разрађивао исцртавајући кругове у песку, на шта га је разгневлени војник посекао мачем. Имао је тада седамдесет и пет година.

залазила у магичне кругове, омеђавала их сажваканим јутарњим испљувцима. Мокрим прстима пребирала по његовом темену, влажила све чега би се дотакла. И знао је да је овај јутарњи залаз последњи њен јутарњи упад.

Говорила је о простору у ком се временом запати безбојна скрама трошитеља сенки њихових сопственика. „Ако, дакле, раскрилимо сва врата истовремено“, казала је тада, „невидљиви трошитељи заосталих сенки бивају одувани промајом која иште да се размахне. Трошитељи сенки под налетом ветрова узмичу и сенке су вазда уза свог господара – Камен.“ Допала му се синтагма *господари сенки* и то је убележио на првој празној маргини, или је ову синтагму већ негде записао, задовољан сопственом уметношћу смишљања, бог те пита када, па му је црвена вампирица сада преостатком снаге потура под нос на подсет.

Архимедова прва спознаја о великом запоседању, изведена женском преваром а која се дâ као таква тумачити тек са задршком, била је појава њене неуобичајено густе сенке која је пресекла дијаграм на плафону надвоје и начинила га практично безвредном шкработином.